

ties mokslininko drauge su profesoriumi Janu Otremskiu¹.

Pasirodžius transliteruotam tekstui, ne vienam galėjo kilti klausimas, kodėl pirmenybė buvo suteikta ne autentiškesniam fotografuotiniam leidimui. Tačiau dabar, turint po ranka fotografuotinį leidimą, toks klausimas jau nebekyla: aiškiai matyti anuomet priimto sprendimo tikslingumas. Jeigu pirmiau būtų pasirodęs taip techniškai gana prasitai išleistas fotografuotinis leidimas, tai Chilinskio tekstas būtų buvęs sunkiai prieinamas tyrinėtojams: be rankraščio originalo, saugomo Londono Britų muziejuje, nebūtų buvę lengva iššifruoti atskiras teksto vietas. O neaiškių, rašalų suteptų ar neryškiai reprodukuotų teksto vietų fotografuotiniame leidime iš tikrųjų yra labai daug, ypač ten, kur Chilinskio kas nors išbraukta ar taisyta. Dėl didelės rašalo dėmės Mato evangelijos V skyriaus 13–17 skirsnelių iš fotografuotinio leidinio visai neįmanoma atkurti, o transliteruotam leidime didžioji dalis tų skirsnelių teksto Č. Kudzinovskio vis dėlto buvo iššifruota.

Nors dabar ištobulėjusios technikos sąlygomis buvo galima tikėtis kiek geresnės Chilinskio rankraščio reprodukcijos, tačiau lingvistams (ir apskritai filologams), žinoma, bus naudinga ir tokia, kokią pagamino Poznanės universiteto leidykla. Fotografuotinis leidimas visų pirma bus pagrindinis šaltinis Chilinskio rašybos, ypač grafikos, analizei. Iš jo, pavyzdžiui, paaiškėja, kad transliteruoto (1958 m.) teksto grafema δ (t. y. o su viršuje pridėtu apostrofo formos ženklu) atliepia rankraščio sigmą, turinčią žodžių gale dažniausiai panašios į skaitmenį „6“ kilputės formą. Iš fotografuotinio leidimo taip pat matyti, kad Chilinskio dvejopai buvo rašomos nosinės a ir e raidės: dažniau su dabartinės formos diakritiniais „vašeliais“, kartais gerokai pratętais žemyn (*Pranašų* Mat. I,

22, *kurią* ib. II, 9, *tampa* Mork. II, 21..., *išwidęs* Mat. III, 7, *manęs* ib. V, 11...), rečiau – su įkypais brūkšneliais (*Mirrha* Mat. II, 11, *rubą* ib. II, 4..., *išwidę* Mat. IX, 11, *ta-węs*...). Transliteruotame leidime jų grafika suvienodinta: visur randamos tik dabartinės formos raidės (su „vašeliais“).

Suprantama, kad fotografuotinis tekstas bus naudingas ne tik rašybos, bet ir kalbos reikalui. Suabejojęs dėl kurios nors transliteruoto teksto formos, tyrinėtojas galės ją palyginti su reprodukuota fotokopijoje ir verifikuoti tos formos autentiškumą. Be abejo, verifikacija būtų žymiai lengvesnė, jeigu faksimilės būtų bent dvigubai padidintos. Tačiau Poznanės universiteto techninės galimybės, matyt, buvo ribotos, o parengėjas turbūt norėjo pateikti autentiško formato fotografuotinį tekstą.

Baigiant šias kelias pastabas apie neseniai pasirodžiusį Chilinskio rankraščio fotografuotinį leidimą, negalima neprisiminti to didžiulio, tiesiog milžiniško darbo, kurį atliko prof. Č. Kudzinovskis dešifruodamas rankraščio tekstą. Iš fotografuotinio leidimo ypač akivaizdžiai matyti, kiek daug kruopštumo ir jėgų pareikalavo dešifravimas tokio teksto, kuris parašytas smulkia rašysena ir nelabai nuoseklia ortografija, kuriame apstu įvairių taisyčių ir išblukusių vietų. Todėl, būdami didžiai dėkingi prof. Č. Kudzinovskiui už 1958 m. išleistą Chilinskio Naujojo testamento tekstą, lituanistai, baltistai ir indoeuropeistai su dėkingumu priims ir šį naują, kad ir nelabai tobulai reprodukuotą, fotografuotinį to teksto leidimą.

J. Palionis

Ponto-Baltica, 2—3 (1982—1983). Accademia Toscana di Scienze e Lettere „La Colombaria“. — Editrice Nagard, 1984. — 131 p.

Pasidžiaugę naujo žurnalo „Ponto-Baltica“ (1981) pirmuoju žingsniu, netrukome sulaukti dar dvejų metų (1982—1983) numerių, išleistų viena knyga. Nors „Ponto-Balti-

¹ Biblia Litewska Chylińskiego. Nowy Testament. Tom II/Tekst. Wydali Czesław Kudzinowski — Jan Otrębski... — Poznań, 1958, LXXVIII + 436 p.

ca“ 2–3 kuklesnės apimties už pirmąjį tomą, tačiau iškart krinta į akis pagerėjusi periodinio leidinio spaudos kokybė, aukštesnė filologinė kultūra. Kadangi „Ponto-Baltica“ pirmas numeris „Baltisticoje“ (1985, t. 21, p. 90–94) jau aptartas, tai atpalaiduoja šios recenzijos autorių nuo išsamesnio įvadinio žodžio.

Žurnalo 1982–1983 m. numeriuose, kaip ir pirmajame, vyrauja baltistiniai arba su baltistika glaudžiai susiję darbai, skelbiamas vienas didelės apimties tyrinėjimas. Šįkart tai A. Gāterio studija „Svetimos tautos ir šalys latvių liaudies dainose“ (p. 29–79). Remdamasis gausybe faktų, surinktų iš K. Barono ir H. Wissendorffo daugiatomio leidinio „Latwju dainas“, autorius be galo išsamiai, preciziškai (prie pavyzdžių visur nurodyta dainos numeris ir vietovės santrumpa, statistiniai duomenys) gvildena pasirinktąją temą. Čia rasime suregistruotus ne tik pačius *nomina propria* (jie dažnai įvairuoja), vartojamus svetimiems kraštams bei tautoms pavadinti, bet ir visas jų formas (ypač linksnius), junginius. Daug dėmesio skiriama kontekstui, motyvams, su kuriais analizuojami vietovardžiai yra susiję. Tokie duomenys pravers ne tik kalbininkams, bet ir istorikams, etnosociologams, etnografams: iš jų akivaizdžiai matyti latvių valstiečių požiūris į vieną ar kitą kraštą bei jo žmones, istorinius įvykius, galima spręsti apie tautų santykius žiloje senovėje (tautės atmintis siekia tolimus laikus!). Pavyzdžiui, išryškėja žymus latvių palinkimas į Vakarus, pasireiškiantis pirmiausia tuo, kad iš svetimų kraštų liaudies dainose dažniausia minima Vokietija (*Vāczeme*). Beje, ne visada lengva nustatyti, kokį konkretų kraštą ta *Vāczeme* atskirais atvejais žymi, tačiau paprastai tai turtinga, geidžiama, pasakų šalis, su kuria susijusios piršlybos, vedybos, povestuvinis ir pomirtinis gyvenimas, net pagoniškieji dievai Saulė, Perkūnas ir kt. (p. 33–34).

Dar problemiškesnė negu *Vāczeme* yra prūsų ir jų krašto tema: šis vardas (*Prūšu zeme, Prūšmale, Prūšu robežas*) gali žymėti ir baltų tautą, ir germanizuotus tos tautos re-

liktus, tikriaus sakant, to krašto vokiečius, ir metonimiškai – visą Vokietiją.

Dažnas latvių liaudies dainose ir Lietuvos vardas (*Lietava, Leišu zeme, Leišu robežas, Leišmale* etc.), minima keletas miestų: *Klaipēda, Šauļi, Žagare/Žagari, Škoda* (Skuodas), o lietuviai vadinami *lietavnieki, leiši*. Daugumoje dainų su lietuvišku motyvu pasakojama apie vedybas ir vedybinį gyvenimą (beje, tai universaliausia tema, liečianti kone visus dainose minimus kraštus), tačiau pasitaiko ir karo bei kitokių temų (p. 45–50). Dainose gana dažnai dar minimi rusai, rečiau lenkai ir netikėtai retai estai – šiauriniai latvių kaimynai, taip pat lybiai. Visai reti danų, olandų, anglų, švedų, prancūzų, turkų, žydų, čigonų ir keleto kitų tautų motyvai.

Dainų faktai paremia senąjį kraštų (žemių) vardų darybos principą: tautos pavadinimas (gen. pl.) + *zeme*. Tačiau dažnai krašto vardo reikšmę turi ir vienas tautos pavadinimas, išreikštas lokatyvu arba prielinksniu junginiu. Tik su išlyga kaip krašto vardą autorius linkęs suvokti tokius junginius, kaip tautos pavadinimas (gen. pl.) + *robeža(s)* 'siena, sienos' ar *-mala/-male* (iš *mala* 'žemės etc. kraštas, pakraštys'), nelygu, kiek plačiai metonimija ('sienos' → 'žemė, kraštas') yra paplitusi. Įdomus Gāterio pastebėjimas, kad, didėjant nuotoliui nuo svetimos šalies, didėja ir polinkis į metonimiją (p. 73).

Studijos autorius atkreipė dėmesį ir į tam tikrus linksnių pasiskirstymo dėsningumus (p. 73–75). Pavyzdžiui, *Lietava* ir *Krievmala* vartojamos tik vietininko forma, *Krievu zeme* – dažniausia objekto galininko ir pan. Vaizdas visiškai pasikeičia, kai pavadinami tų kraštų žmonės. Antai vienaskaitos vardininkas ir šauksmininkas tokiu atveju retai pasitaiko, tačiau krinta į akis, kad pastarasis linksnis vartojamas beveik išimtinai tik vokiečiui (*vācietis*) pavadinti.

Daugelio svetimų kraštų atstovai, tarp jų ir lietuviai bei rusai, liaudies dainose dažnai minimi daugiskaitos kilmininko linksniu, o lietuviams, prūsams, lenkams ir rusams pavadinti vartojamas ir dgs. vietininkas, galin-

tis turėti kaip antrinę krašto reikšmę. Dažniau pasitaikantiems linksniams priklauso dar ir dgs. vardininkas.

Įdomi Gāterio išvada, kad svetimi kraštai įvardijami iš esmės pagal tuos pačius principus, kaip ir savos (t. y. Latvijos) sritys.

Likusiuose „Ponto-Baltica“ 2–3 straipsniuose (išskyrus D. C. Samsariso tyrinėjimą „Trakų raitelio kultas romėnų Filipino kolonijoje ir jos teritorijoje“, p. 89–100) nagrinėjami etimologijos arba su ja glaudžiai susiję dalykai ir kalbų kontaktų klausimai. E. P. Hampas aptaria šaknies ide. **leug-* reprezentantus Juodosios-Baltijos jūros regione (p. 7–8), taigi toje teritorijoje, kurią ir užsibrėžė įvairiais aspektais tirti „Ponto-Baltica“. Autorius parodo, kad minimos ide. šaknies žodžiai geriausiai paliudyti albanų kalboje (beje, tokie atvejai labai reti), o jų pirmąsį reikšmę sietina su šlapumu, drėgnu. Įdomų ir novatorišką albanų žodžių etimologizavimą tegu įvertina albanistai, o čia norėtuši keletą žodžių tarti apie baltų kalbų faktus. Lie. *liūgas* nėra vienintelis galimas analizuojamos šaknies atstovas, LKŽ VII 671 randame ir „dėsningesnius“ *lūgas* (2) bei *lūgas* (1). Kadangi lietuvių kalboje egzistuoja variantas ir su akūtu, manyti ide. archetipą buvus **leugh-*, argumentuojant, be kita ko, *liūgas* cirkumfleksu, nėra pagrindo. Kita vertus, ir pati W. Winterio taisyklė, kuria šiuo atveju remiamasi, kelia daug abejonių¹. Antras dalykas, lie. *l(i)ūgas* turbūt negalima analizuoti atsietai nuo *liūnas* etc. (tai liečia ir atsakančius latvių kalbos žodžius)² – pernelyg daug tarp jų bendro. Kaip ten bebūtų, nėra abejonės, kad nuodugnus baltų (ypač lietuvių) faktų tyrimas praskaidrintų ir indoeuropietiškaį horizontą.

¹ Plg., pavyzdžiui: Герценберг Л. Г. Вопросы реконструкции индоевропейской просодики. – Л., 1981, с. 137 и след.

² Žr. Urbutis V. [Rec.]. – *Baltistica*, 1972, t. 8(2), p. 209 (2 išnaša).

Kokie svarbūs baltų kalbų duomenys indoeuropeistikai, ypač kai jie semiami iš naujausių šaltinių, o ne tik E. Fraenkelio žodyno, dar kartą demonstruoja W. P. Schmidas, etimologizuodamas graikų hidronimą *Asōpós* (p. 9–13), turintį, kaip pasirodo, paraleles lie. *Āsupis*, la. *Asupe* ir kt. Straipsnyje motyvuotai akcentuojama, kad šiuos graikų ir baltų vietovardžius galima lyginti kaip savarankiškus darinius, – identiški tik jų darybos elementai (p. 12). Be to, atkreiptinas dėmesys į lie. *asỹs* ir *aslà*, kaip šaknies ide. **as-* ‘būti, tapti sausam’ reprezentantų, gretinimą³.

R. Eckertas gilinasi į vieną baltų-slavų semantikos bendrybę (rytų lie. *valgà*, r. dial. *вóлoга*⁴ ir kiti atitikmenys), p. 15–25. Remdamasis lietuvių ir rusų senųjų raštų, tarmių duomenimis, autorius konstatuoja reikšmių ‘drėgmė’ → ‘drėgnas maistas, valgis’ → ‘(maistas, valgis)’ raidą, siekiančią senus laikus. Lyginamosios baltų-slavų semasiologijos tyrinėjimų dar labai stokojame, tad šis ir kiti Eckerto darbai, paremti visų pirma solidžia empirine baze, labai reikalingi.

V. Rūkės-Dravinios straipsnyje „Latvių – italų kontaktai latvių poezijoje“ (p. 81–88) išryškinamas J. Rainio, mokėjusio meistriškai įpinti į latvišką tekstą italų kalbos ir kultūros elementus, fenomenas. Autorė teigia,

³ Lie. *aslà* siejimas su šia ide. šaknimi nėra kokia naujiena (žr. Urbutis V. [Rec.]. – *Baltistica*, 1966, t. 2, p. 103 t.), užtat *asỹs* įtraukimas į ide. **as-* žodžių grupę yra viliojantis (šis žodis neturi aiškios etimologijos), bet pirmiau dar reiktų pasiaiškinti formų su pradiniu *a-* ir *e-* (*asỹs/ esỹs* etc.) santykiavimą, semantinės motyvacijos dalykus.

⁴ Šio rusų žodžio vartojimą R. Eckertas yra specialiai tyrinėjęs kita proga: Eckert R. Ostslawisch dial. *vologà* ‘flüssige (fette) Speise’. – *ZfSl*, 1984, t. 29(1), p. 2–18; to paties aut. Russische Phraseologismen mit der Komponente *vologà*. – *Slavia orientalis*, 1984, t. 33(3–4), p. 351–355.

kad tarp latvių poetų nėra nė vieno kito, kuris nuo pat ankstyvos vaikystės būtų susidūręs su tokia kalbų ir dialektų įvairove, kaip J. Rainis.

Recenzijų skyriuje aptariama ir keletas baltistinių darbų: M. T. Ademollo Gagliano anotuoja J. Palionio vadovėlį „Lietuvių literatūrinės kalbos istorija“. – V., 1979 (p. 101–104), H. Biezais – L. Neulando veikalą „Jumis,

die Fruchtbarkeitsgottheit der alten Letten“. – Stockholm, 1977 (p. 106–107).

Žurnalas, be trumpos informacijos apie 1981 m. Stokholme įvykusią baltistų konferenciją ir nekrologo, skirtą vengrų kalbos ir literatūros profesoriui L. Tóthui (1910–1982), baigiamas straipsnių itališkomis santraukomis.

B. Stundžia

Сборник научных трудов высших учебных заведений Литовской ССР

БАЛТИСТИКА XXIII(2). Грамматика. На литовском, русском, английском и немецком языках. Вильнюс, «Мокслас», 1987

BALISTICA XXIII(2). Gramatika

Redaktoriai: A. Gvardinskas, P. Gudžiūnaitė, L. Puškorienė, Z. Mažeikaitė. Meninė redaktorė D. Gražienė. Techninė redaktorė L. Žvinakevičienė. Korektorės: J. Lekienė, N. Semionova

H/K

Duota rinkti 1986.10.22. Pasirašyta spausdinti 1987.08.13. LV 08231. Formatas 70×90^{1/16}. Popierius – spaudos Nr. 1. Garnitūra – romaniška, 10 punktų. Iškilioji spauda. 7,90 sąl. sp. l. 8,19 sąl. spalv. atsp. 7,40 apsk. leid. l. Tiražas 800 egz. Užsakymas 1836. Kaina 1 rb. 20 kp. Užsakytinis. Leidykla „Mokslas“, 232050 Vilnius, Žvaigždžių 23. Spaudė K. Poželos spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10.